

Een lied van de heiligen ons voorgegaan

Een intiem gedachtenislied

In het *Liedboek - Zingen en bidden in huis en kerk* is 'Voor de toegewijden' als Lied 732 opgenomen. Aan Aarnoud de Groen vroeg de redactie een compositie bij deze melodie te schrijven. Een interview met De Groen vormt samen met diens compositie en deze liedbespreking weer het bekende drieluik in dit blad.

De rubriek 'Allerheiligen' in het *Liedboek* telt twaalf liederen, waarvan er één is ontstaan dankzij een Belgisch-Nederlandse coproductie, en wel tussen de Vlaming Ignace de Sutter en de Hollander Willem Barnard. Nadat Barnard de tekst op 4 maart 1981 klaar had, voltooidde De Sutter exact een week later de melodie. Aan het leven en werk van Willem Barnard (1920-2010) is vorig jaar in verschillende bladen, en ook in dit blad, aandacht besteed. Anders ligt dat voor het leven en de werkzaamheden van Ignace de Sutter. Vandaar dat ik een alinea wijd aan deze Vlaamse zangmeester.

Ignace de Sutter

Ignace de Sutter werd op 5 juli 1911 te Gent geboren en dankt zijn voornaam aan de overleden vader van zijn moeder. Op jonge leeftijd speelde hij al wat piano. Zijn moeder bracht hem daarvan de beginselen bij. Met zijn vader Karel de Sutter ging hij graag mee naar de kerk om daar het orgel en het spel van zijn vader te bewonderen. In zijn jeugd jaren leerde De Sutter cello spelen. Het orgelspelen begon, tijdens zijn collegetijd, door toeval toen hij eens tijdens een koorrepetitie door de koorleider werd gevraagd de afwezige titulair-organist te vervangen om het gregoriaans te begeleiden. Dat schijnt de jonge Ignace schoorvoetend te hebben gedaan... Ten huize van de De Sutters werd gezamenlijk gemusiceerd, waarbij vader de vleugel bespeelde, Ignace' broer de viool en hijzelf de cello.

Omdat hij priester wilde worden, trad De Sutter in 1931 toe tot het kleinseminarie in Sint-Niklaas-Waas. Zes jaar later werd hij in Gent tot priester gewijd. In datzelfde jaar volgden benoeringen tot docent Nederlands, Frans en geografie aan het St.-Henricuscollege te Deinze. Na de oorlogsjaren werd hij docent muziek aan de Bisschoppelijke Normaalschool te Sint-Niklaas-Waas. Hier kwam hij als muziekpedagoog tot ontplooiing. Na enkele jaren werd hij aan de Bisschoppelijke Normaalschool ontlast van zijn docentschap Franse taal. Die ontheffing viel ongeveer samen met de periode dat er meer ruimte werd gegeven aan de volkstaal in de liturgie.

Het is 1959 wanneer 'Psalmliederen voor ons volk' verschijnt, dat dient 'ten gebruike van de kerk, de huiskring en de jeugdgemeenschap'. Ongeveer in die tijd ontstonden ook de contacten met Guillaume van der Graft, Frits Mehrrens, Tom Naastepad en Jan Wit. Hierdoor leerden de rooms-katholieken in Vlaanderen het reformatorische kerklied uit het verleden en heden kennen. Ook ging dankzij deze contacten een langgekoesterde wens van De Sutter in vervulling: iets doen voor de oecumene. Dit mondde uit in zijn 'Oecumenisch ordinarium', dat in 1968 bij de Prof. dr. G. van der Leeuw-stichting verscheen als bijlage bij het periodiek *Mededelingen*.

In 1968 werd De Sutter ernstig ziek en bij het verlaten van het ziekenhuis kreeg hij de opdracht mee om het rustiger aan te gaan doen. Bij de Bisschoppelijke Normaalschool ging hij met vervroegd pensioen en hij trok voor langere tijd naar de Sint-Trudoabdij in Male om er tot rust te komen. Daar is het dat De Sutter op muzikaal-liturgisch gebied aan het werk slaat en gaat componeren op een wijze die aansluit bij de gregoriaanse traditie. Bij het Lemmensinstituut in Leuven nam hij in 1968 nog een taak op zich als docent welke hij behield tot aan zijn pensionering.

In 1976 was De Sutter actief als samensteller van de eerste Vlaamse kerkliederenbundel *Zingt Jubilate* die in maart 1977 in Gent feestelijk in gebruik werd genomen. De tweetaligheid van de titel geeft aan dat men het kerklied in de landstaal én de gregoriaanse traditie bij elkaar wilde houden en met elkaar verbinden. Ook schreef De Sutter artikelen over het kerklied. Deze werden gebundeld in zijn boeken *De dienst van het lied* (1974) en *Psalmen, hymnen en liederen* (1978).

Na zijn pensionering werkte De Sutter nog ijverig verder. Hij componeerde religieuze vocale muziek en schreef over toon- en tekstdichters, het gregoriaans, het kerklied en de oecumene en over pedagogiek. Dit alles ten dienste van verschillende bladen.

Op 10 augustus 1988 overleed Ignace de Sutter op 77-jari-

ge leeftijd te Belsele (bij Sint-Niklaas), alwaar hij begraven werd.

Dag(en) van gedenken

Het gedenken van hen die ons zijn voorgegaan geschiedt in verschillende tradities in de kerk op verscheidene momenten. De Rooms-Katholieke kerk viert sinds 844 op 1 november het hoogfeest van Allerheiligen. Van oorsprong was dit, al sinds de vierde of vijfde eeuw, de dag waarop alle martelaren van de kerk werden herdacht.

Herdenken is echter niet hetzelfde als gedenken. Herdenken is een oprecht en plechtig aandacht schenken aan een gebeurtenis uit het verleden. Gedenken vraagt iets van ons als mens. Vraagt iets van de gelovige. Gedenken is de geschiedenis van gisteren vandaag doorleven met het oog op morgen. Wie gedachtenisliederen of -teksten vanuit die invalshoek beleeft, ervaart mogelijk nog meer diepgang in dat lied of die tekst.

In protestantse kerken vindt het gedenken plaats op de zondag die het dichtst bij 1 november ligt, of op de laatste zondag van het kerkelijk jaar. Ook zijn er tradities waarop men op 31 december, tijdens de oudejaars(avond)dienst, de overledenen gedenkt.

Allerzielen is een gedenkdag uit de Rooms-Katholieke traditie en wordt een dag na Allerheiligen gevierd, op 2 november. Dit is de dag, nauw verbonden met Allerheiligen, waarop men de zielen van de gestorvenen gedenkt. Dan wordt er een requiemmis opgedragen.

De liedtekst

Het lied 'Voor de toegewijden' verscheen voor het eerst in het *Liber Amicorum* dat in 1981 ter gelegenheid van diens 70e verjaardag aan Ignace de Sutter werd aangeboden. Vijf jaar later werd het gepubliceerd in de bundel *Verzamelde liederen* (1986) van Guillaume van der Graf, het pseudoniem van Willem Barnard. Barnard had voor zijn eerste (en tevens illegale) publicatie in de Tweede Wereldoorlog een schuilnaam nodig. Guillaume is een 'verfransing' van zijn eigen voornaam en Graft is een variant van gracht (gegraven water) en dus zeer Hollands.

Het lied is een danklied en in memoriam voor de 'stillen in den lande die van binnen brandden met een heilig vuur'. Daarbij gaat het niet om de grote namen die mondiale bekendheid genieten, om hen die dagelijks het nieuws halen, of om heldenfiguren. Het gaat om hen die onopvallend, bescheiden, pretentieloos hun levensweg hebben afgelegd. Het zijn vooral 'Vaders die ons leidden, moeders die ons droegen' die aan ons hun 'heilig vuur' hebben doorgegeven. Behalve in biologisch opzicht geldt dit ook in geestelijke zin: voor-

gangers in de personen van aartsvaders en -moeders die in de Bijbel genoemd worden. Deze voorgangers worden ook herders genoemd.

'Op de nieuwe aarde zult Gij ze vergaren' is een dichtregel die is gebaseerd op Openbaring 7:9: 'Daarna zag ik, en zie, een grote schare, die niemand tellen kon, uit alle volk en stammen en natiën en talen stonden voor de troon en voor het Lam'.

'Eenmaal slaat het uur' is een reminiscentie aan de requiemtekst. Deze dichtregel gaat door in 'dat van alle zijden mensen samenstromen' en appelleert aan een ander, ouder lied van Barnard: 'Jeruzalem, mijn vaderstad' (lied 737). In strofe 20 van dit lied staat: 'Van alle kanten komen zij'. Barnard eindigt, al lofzingend, met 'pelgrims welgekomen roepen: God is hier, zingen voor de Heer'.

Dr. Arie Eikelboom wijst op de verschillende voorbeelden van antithese (het gebruik van tegengestelde begrippen) in deze liedtekst. In de eerste strofe is dat 'stillen in den lande' tegenover 'heilig vuur'. In de tweede strofe 'van vroeger' versus 'van nu'. In de derde strofe komt 'weidden' tegenover 'vergaren' te staan en in de laatste strofe 'van alle zijden' tegenover 'samenstromen'.

Krachtig is ook de onderlinge samenhang van de strofen vanwege de eenheid van eindrijmklank van de eerste regels: toegewijden, leidden, weidden, zijden. Maar ook de afsluitende regels van de twee hoekstrofen 1 en 4 zijn in harmonie: 'danken wij U, Heer' en 'zingen voor de Heer'. De twee middelste strofen rijmen ook in klank: 'U' en 'uur'.

De liedmelodie

Wat direct aan het begin van de melodie opvalt is het ontbreken van een tactus- of maataanduiding en daarmee het ontbreken van maatstrepen. De notenwaarden bestaan uit enkel kwart- en halve noten en de ritmiek is twee- of driedelig. Al zingende wordt voelbaar dat de melodie een beetje gregoriaans aandoet. Zij draagt daar ook wel een kenmerk van: de melodie verloopt nagenoeg stapsgewijs en telt naast twee tertsafstanden een vrijwel onopvallende kwartsprong.

Wanneer te zingen?

Behalve tijdens een rouwdienst of dankdienst voor het leven laat dit lied zich ook goed opnemen in de liturgie op Allerheiligen of op de Voleindingszondag, de laatste zondag van het kerkelijk jaar. Ontroerend en indrukwekkend vond ik het om te lezen dat dit lied is gezongen tijdens de uitvaart van De Sutter zelf.

'Die ons zijn voorgegaan zingen voor de Heer.' Met die hemelse lofzang mogen wij hier op aarde instemmen. •

Literatuur

Arie Eikelboom, *Hymnologie XVI* (2019).

Liber Amicorum prof. Ignace de Sutter (1981)

Wim Kloppenburg, artikel bij het overlijden van Ignace de Sutter, in: *Organist & Eredienst*, oktober 1988.

Wim Kloppenburg en Wim Pendrecht, 'Een gedachtenislied voor toegewijden', in: *Organist & Eredienst*, oktober 1999.

¹Karel de Sutter (1878-1938) was directeur van het conservatorium te Kortrijk en de stedelijke muziekscholen in Oudenaarde en Ronse.